

Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri/
Vesienhoidon yhteistyöryhmä/

Lausunto 16.12.2012

Ylä-Satakunnan ympäristöyhdistys ry/
Huomiota humusvesiin- hanke/
hankevastaava

Arja Pihlaja
Ailinkuja 6
39700 Parkano
arpih@elisanet.fi

Pirkanmaan Ely-keskus
kirjaamo.pirkanmaa@ely-keskus-fi

Viite: Lausuntopyyntö Dnro PIRELY/7/07.04/2012

Lausunto vesienhoidon suunnittelun työohjelmasta ja aikataulusta sekä Kokemäenjoen-Saaristomeren-Selkämeren vesienhoitoalueen vesienhoidon keskeisistä kysymyksistä 2016–2021

Pintavesien keskeiset kysymykset Ikaalisten reitillä

Vesienhoitokauden 2010–2015 toimenpideohjelmassa Ikaalisten reitin 1-5 km² pintavesimuodostumista 12:ta järveä 21 järven joukossa ei kyetty luokittelemaan. Yhdeksästä luokitellusta järvestä kolme luokiteltiin hyvään tilaan, kuusi tyydyttävään. Kun vuosien 2016- 2021 tavoitteena on yli 1km²:n kokoisten järvien yksilöity tarkasteleminen, takamatkaa on runsaasti jäljellä.

Lukuisat Ikaalisten reitin latvavedet ovat neliökilometriä vähäisempiä matalia järviä ja niiden todellisesta tilasta on varmasti vaikea lausua asiantuntija-arviotakaan paikallistuntemuksen ja luotettavan ekologisen tiedon puuttuessa. Laskennallisiin maankäyttötietoihin perustuvat ohjelmat antavat yksipuolisen ja puutteellisen kuvan.

Ikaalisten reitin järvistä erityisesti Parkanojärven reitin latvajärvet kärsivät liettymisestä, metsätalouden ja turvetuotannon aiheuttamasta kiintoaine-, humus- ja ravinnekuormituksesta. Tämä tosiseikka tulisi näkyä vesienhoidon keskeisiä kysymyksiä käsiteltäessä, kuten se näkyy mm. Karvianjoen, Ähtärin ja Pihlajaveden sekä Keuruun reittien keskeisissä toimenpidekysymyksissä. Maatalouden kuormitus/hajakuormitus ei ole metsäisten turvemaiden valuma-alueilla sijaitsevien järvien ensisijainen kuormittaja, vaikka isompien

järvien valuma-alueille maataloutta riittääkin. Huomattava osa Ikaalisten reitin järvistä sijaitsee Parkanon-Kihniön alueella.

Soiden ojitus ja turpeen nostaminen sekä meneillään olevat kunnostusojitukset sekä metsänuudistamisen toimintakulttuuri järvien läheisyydessä lisäävät järvien liettymistä edelleen. Sisäinen kuormitus on joko käynnissä tai uhkaa monia hapenpuutteesta kärsiviä järviä.

Veden väriin, sameuteen, limoittumiseen, liettymiseen, madaltumiseen, rantaviivan muutoksiin, happamuuteen ja kalastoon liittyvät ongelmat ovat laajasti tiedossa. Rehevöityminen näkyy lisääntyvinä leväongelmina leville suotuisien sääolosuhteiden vallitessa. Tummuus vaikuttaa lämpö/ kaasutalouteen, kerrostuneisuuteen ja vilkastuttaa biologista toimintaa haitallisessa määrin. Lisäksi soiden pidätyskyvyn puute aiheuttaa paikallisia tulvimisongelmia ilmastomuutoksen ja rankkasateiden määrän kasvaessa. Samoin kuivat kaudet vaikuttavat veden pinnan korkeuteen ja vesitulavuuden vähentyessä ongelmat kärjistyvät. Ilmastomuutos lisää edelleen humuskuormitusta.

Turvetuotannosta maatalouskäyttöön vapautuvat pellot lisäävät paikallista kuormitusta lietalannan levittämisen ja muun voimakkaan lannoituksen vuoksi ollen näin osa maataloussektorille siirtynyttä turpeen käytön kuormitusta. Maatalouden aiheuttaman kuormituksen oleellisen vähentämiseen on pyrittävä myös edellyttämällä tehokasta vesiensuojelua Kemera-tuen myöntämisen ehdoissa.

Monet humusjärvet kuormittuvat jo luonnollisista syistä. Ihmistoiminnan vuoksi viimeisetkin luonnontilaiset tai lähellä luonnontilaa olevat humusjärvet ovat katoamassa kokonaan. Erityistä suojelua on osoitettava niille vesistöille, joissa luonnontilan voidaan katsoa vielä ainakin osittain säilyneen. Alueellisesti arvokkaita häviämässä olevia hiekkarantoja ja karuhkon luonteen säilyttäneitä vesiä tulee erityisesti suojella.

Jokihelmisimpukka- ja purotaimen ja järvitaimen jokien kunnostuksen onnistuminen on mahdollistettava siten, että latvoilla olevien pintavesien laatua parannetaan kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Keskeinen kysymys on löytää monipuolisia ja hyväksyttäviä mittareita muutosten ja tilan toteamiselle ja toisaalta kunnostustoimien/ kuormituksen vähentämisen seurannalle. Fysikaalis-kemiallinen tilanarviointi ja asiantuntijalausunnat eivät kohtaa paikallisia näkemyksiä ja havaintoja ja tälle ristiriidalle on löydettävä ratkaisuja. Biologisen aineiston vähyyt/resurssipula ei saa johtaa epäluotettavaan ekologiseen arviointiin.

Turvetuotannon kaikki nykyiset toimijat tulee velvoittaa hakemaan ympäristölupia.

Vesienhoitosuunnitelmissa ja toimenpideohjelmissa tulee vaatia tehokkaimpia käytettävissä olevia vesiensuojelutoimia. Kaikkien toimijoiden ja tuotantoalueiden (myös ilman ympäristölupaa toimivien) näkyminen kuormittajina on myös oleellista.

Uusien alueiden luvittaminen kuormitetuille ja tilan huonontumisen vaarassa oleville latvavesille tulee estää vesienhoidollisissa suunnitelmissa olevin reunaehdoin.

Kuormitusarvioinnissa on oleellista ratkaisevasti parantaa jatkuvatoimisen virtaaman ja ainevirtojen kertymisen tarkastelua. Liunneen orgaanisen aineen ja hiukkasmaisen kiintoaineen lisäkuormitus on ehkäistävä.

Toiminnanharjoittajat vesien kuormittajina tulee velvoittaa kunnostustoimiin sekä kustantamaan riippumatonta tutkimusta ja valvontaa. Omavalvonta ei ole ollut riittävän laadukasta eikä viranomaisvalvonta riittävän aktiivista. Molempia tulee tehostaa.

Vesienhoitosuunnitelmien laillisuusvaikutus on otettava täysimääräisesti käyttöön paikkaamaan ympäristölupajärjestelmän aukkoja.

Ympäristöselostus

Ympäristötavoitteita tarkistetaan toisella kierroksella käyttäen hyväksi ensimmäisen hoitokauden toimenpiteiden toteuttamisen seurannasta saatavaa tietoa, tarkistettua pinta- ja pohjavesien luokittelua, toimenpiteiden suunnittelua sekä tietoa toimintaympäristössä tapahtuneista muutoksista.

Seuranta perustuu suurelta osin velvoitetarkkailuun. Velvoitetarkkailun menetelmissä ja luotettavuudessa on kuitenkin suuresti parannettavaa. Erityisesti on lisääntynyt paikallinen rankkasateisuus ja virtaavien vesien määrä. Virtaamamittauksessa on hälyttävän suuria puutteita.

Velvoitetarkkailu ei raportoi ainemääristä, jotka suurten virtaamien aikana valuvat vesistöihin. Jo kahden tunnin sisällä voi tapahtua suurta vaihtelua. Erityisesti turpeenkaivualueilta lähteissä purkuvesissä suurten virtaamien aikana vesistöihin ajautuu suuria määriä kiintoainesta ja humusta. Kun analyysit tehdään mahdollisimman puhtaasta näytteestä, pohjanläheinen tai pintakerroksessa kulkeutuva kiintoaines ja hiukkasmainen aines jää mittausten ulkopuolelle.

Ainekertymien laskennassa on puutteita myös ravinteiden, hienojakoisen ja liukoisen orgaanisen aineen ja raudan kertymisen sekä happamien purkauksien arvioinnissa. Vaikka virtaamat olisivat alhaisia erityisesti turpeenkaivualueilta sykäyksittäin purkautuva ”vanha vesi” sisältää suuria pitoisuuksia, joista kertyvät ainemäärät tilastoja keskiarvoistettaessa katoavat. Vesiensuojelurakenteen- tai menetelmän vaihteluvälit ovat suuria ilman selkeää tai ennustettavaa syytä. Sama rakenne voi toimia perättäisten näytteenotokertojen välissä joko hyvin tai huonosti. Toimivuuden ja reduktioprosentin suuret vaihtelut katoavat keskiarvoihin. Ominaiskuormitusluvut eivät siten kerro todellisesta kuormituksesta ja velvoitetarkkailuun liittyvä raportointi peittää ongelmia ja virheitä. Luonnonhuuhtoutumana käytettävä arvo on todennäköisesti liian korkea luonnontilaisten turvemaiden vesistöistä tehtyjen tutkimusten perusteella.

Velvoitetarkkailun ulkopuolella olevista pintavesistä on vähän seurantatietoa.

Ympäristöselostuksen sisällöstä tulee selkeästi nähdä vesienhoidolle asetetut tavoitteet ja keinot. Tavoitteet tulee asettaa siitä lähtötilanteesta käsin, jossa nyt ollaan. Toimenpiteet ja tavoitteet tulee näkyä yli yhden neliökilometrin kokoisten järvien kohdalla yksilöidysti ja ymmärrettävästi. Resurssipulaan vedoten ei hyvän tilan tavoitteita tule siirtää.

Vesienhoidon suunnitelman tulee antaa paremmin kuntatasolle vietäviä ympäristönhoidollisia tavoitteita. Edellisen kauden suunnitelmasta ja toimenpideohjelmasta näiden tavoitteiden johtaminen on osoittautunut täysin riittämättömäksi. Erityisesti pienempien kaupunkien ja kuntien ympäristönhoidolliset resurssit ja vesienhoidollinen osaaminen on niukkaa. Vesienhoidon vastuun jakamista on parannettava.

Vastuun jakoon liittyy myös toiminnanharjoittajien vastuun kasvattaminen haitan syntymisen tasolle. Prosenttiosuuksien esittämisestä on luovuttava, koska vesistön tilan muuttumiselle ja sietokyvyn ylitykselle ei ole olemassa sovellettavia prosenttimääriä.

Toimenpiteiden kohdistaminen

Turpeenkaivu

Työohjelma kuvaa turpeenkaivuun vesiensuojelun ongelmia ja ojitetuille turvemaille rakennettujen pintavalutus kenttien toiminnan epävarmuutta. Tämä ei ole ainoa epävarmuus, joka vaikeuttaa turpeenkaivuun purkuvesien käsittelyä. Tosiasia on se, että missä turpeenkaivuuta, siellä myös pahenevia vesistöongelmia.

Suurimmat kuormitushuiput syntyvät tulvien, kevätasulannan ja rankkasateitten aikana, jolloin kentillä oleva irtonainen aines sekä ojien pohjille laskeutunut aines virtaamien noustessa lähtee liikkeelle. Näitä kiintoaines- ja humuskuormia ei pidätä mikään vesiensuojelurakenne. Suurten virtaamien aikana purkuvesiä ohjataan myös systemaattisesti vesiensuojelurakenteiden ohi. Reunaojituksen aiheuttama kuorma jää huomiotta, samoin ilman kautta kulkeutuvan hienojakoisen aineksen haitat. Talviaika tuo mukanaan jakoputkien jäätyneen ja paannejäähäongelmat, pumppujen toimimattomuuden ja sulan ja jään vaihtelun aiheuttamat ongelmat. Lisääntyvä lumeton aika lisää kuormitusta.

Vaikutusten arviointiselvitysten tekijät ovat riippuvuussuhteessa hankevastaaviin. Annettu resurssi ei useinkaan ole riittävä takaamaan selvitysten ja lupahakemusten laatua ja luotettavuutta.

Tunnustettua on että soiden kuormittavuus on erilainen. Kuormittavuuden vaihtelua erilaisilla soilla ja kasvua toiminnan loppua kohden (kiintoaine, liukeneva orgaaninen aine, ravinteet, rauta, happamuus) ei kuitenkaan toimintaa aloitettaessa etukäteen arvioida. Vaikutusarvioinnissa käytettävät luonnollisen taustakuormituksen luvut eivät vastaa turvemailta tehtyjä havaintoja. Yksittäisenkin vesistönsuojelurakenteen tai – menetelmän vaihteluväli ja reduktioprosentin vaihtelu voi olla suurta. Ominaiskuormitusluvuilla tehtävä laskenta ei anna oikeata kuvaa eikä huomioi vesistön tilaa ja ominaispiirteitä tai sietokykyä.

Turvetuotannon loppumisen seurauksena vesistöön kohdistuva kuormitus ja sen aiheuttamat haitalliset vaikutukset eivät heti lakkaa, vaan vesistön tilan parantuminen tapahtuu vähitellen. Siten turvetuotantopinta-alojen vähentymistä tai tuotannon loppumista ei voida sellaisenaan käyttää perusteena luvan myöntämiseen samalla vesistöalueella heti tuotantopinta-alan vähentymisen ja loppumisen jälkeen.

Kaikki edellä mainitut syyt tekevät turpeenkaivuun vesistövaikutusten arvioinnista vaikeata.

Vesienhoidollisissa suunnitelmissa on noudatettava erityistä varovaisuusperiaatetta ja asetettava tiukkoja reunaehtoja uuden kuormituksen sallimiselle.

Vesienhoidollisissa tavoitteissa tulee toiminnanharjoittajaa velvoittaa uudistamaan epävarmasti toimivia rakenteita paremmiksi ja ympäristölupien päivityksissä tulee edellyttää siirtymistä tehokkaimpaan käytettävissä olevaan vesiensuojelutekniikkaan.

Eriyistä huomiota on suunnattava valvonnan parantamiseen, arvioinnin ja raportoinnin luotettavuuteen. Maan tapa, jossa hyväksytään toimintakulttuurin virheet ja raportoitavan tiedon puutteet eikä vaadita ongelmakohtien esille tuontia, on saatava muuttumaan. Tilastollisesti syntyviin virheisiin on puututtava.

Vesienhoidon tavoitteena on ollut yhteistyössä toiminnanharjoittajien kanssa saatavan muutoksia aikaan, mutta todellisuudessa se on johtanut tilanteeseen, jossa viranomaisestakin on tullut kädetön ja haluton riittävän painokkaasti vaatimaan korjausta. Avainsana on riippumattoman ja riittävän monipuolisen ja kokonaisuuksia hahmottavan tiedon tuottaminen ja hankkiminen. Myös viranomaisen on ryhdistäydyttävä ja käytettävä tehokkaampia keinoja, joita niitäkin olisi olemassa.

Metsätalous

Metsätalouden vesisensuojelutoimien ja hyvien käytäntöjen leviämistä tulee voimallisesti edistää. Tarpeettomasta ja hyödyttömästä ojitamisesta on luovuttava. Ojitukset, metsänhoidon ja uudistamisen työtavat kuormituksen aiheuttajana ovat merkittäviä. Vesienhoitosuunnitelmien tulee sisältää tarkempia toimenpideohjeita niin turvemaiden kuin muidenkin eroosioherkkien maiden ojituksen haittojen vähentämiseksi. Metsätalouden toimijoita tulee velvoittaa käyttämään vesiensuojelumenetelmiä, jotta oleellista parannusta tapahtuu.

Kemera-tuen käyttö entistä enemmän ympäristönsuojelutoimiin mahdollistaa resurssien lisäämisen kuormituksen vähentämiseen. Jos alan oma ympäristövastuullisuus ei nykyisestä kehity, metsäojitus on saatettava ympäristölupavelvolliseksi. Kehittyvä ympäristölainsäädäntö antanee siihen mahdollisuuksia.

Suo-ojitusten ennallistaminen on tehokas keino vähentää metsätalouden vesistövaikutuksia. Toimenpide olisi ympäristönäkökulmasta monipuolisesti hyödyllinen. Se vähentäisi metsätalouden vesistö- ja ilmastovaikutuksia sekä palauttaisi luonnon monimuotoisuutta.

Loppuunkaluttuja turvesoita tulee hyödyntää metsätalouden vesiensuojelussa ja tulvariskien hallinnassa johtamalla metsäojien vesiä suonpohjille tai käyttämällä niitä kasvittumisen jälkeen tilapäisinä tulva-altaina ja -tasanteina. Ajan mittaan tällaiset alueet soistuvat uudelleen ja luovat eri kehitysvaiheissaan uutta luonnon monimuotoisuutta aivan toisella tavalla kuin metsitysvaihtoehdossa.

Vesienhoidon toteutuksen edistäminen ja seuranta

Vesienhoitoalueille laadittujen vesienhoitosuunnitelmien mukaan rehevien järvien kunnostushankkeita olisi toteutettava nykyiseen verrattuna kolminkertainen määrä, jotta vesienhoidon tavoitteet saavutettaisiin. Pienten vesien ja virtavesien kunnostushankkeiden määrä pitäisi tuplata nykyisestä.

(Lähde: Vesistöjen kunnostusstrategia)

Kun tähän lisätään ne kaikki järvet, joista tosiasiallista kunnostustarvetietoa ei vielä ole olemassakaan, voi päätyä siihen samaan kuin nyt lausunnolla oleva asiakirja toteaa, rahat ovat vähissä.

Turpeenkaivuun ja metsätalouden virheiden vuoksi Suomeen tarvitaan suoranaista liettyneiden järvien kunnostusohjelmaa.

Vesienhoidollisten suunnitelmien tärkeä tehtävä on osoittaa rahoituksen tarve. Valtion ja kuntien on talousarvioissaan osoitettava riittävästi määrärahoja ja kaikki muutkin rahoituskanavat on hyödynnettävä. Nykykäytännössä toiminnanharjoittaja pääsee kuin koira veräjältä, jos kunnostushanke ei muitten tahojen voimavarojen puutteen vuoksi käynnisty. Vesistöjen kuormituksen haitankärsijöinä ovat kiinteistöjen omistajat vesien äärellä. Korvaussummien mitättömyys sekä kunnostusten vaativuus ja pitkäaikaisuus nykyiseen kustannustasoon verrattuna johtavat siihen, että haitankärsijöiden ja yksittäisten kansalaisten oikeusturva ei toteudu. Rahoituksen hankkimisen vaikeus ei saa johtaa siihen, että velvoitteet kunnostuksesta kaatuvat niiden niskaan, jotka ovat ilman omaa syytään vesien tilan heikentyessä muutenkin joutuneet taloudellisesti ja sosiaalisesti kärsimään. Toiminnanharjoittajien vastuuta liettyneiden vesistöjen kunnostuksesta on kasvatettava.

Kansalaisvoimaa tarvitaan kuitenkin paikkaamaan sekä havainnoinnin että pintavesien tilan seurannan riittämättömyyttä ja usein käytännön pakosta myös toimimaan kunnostustalkoissa. ELY-keskukset voivat edistää alueellista aktiivisuutta ja sen kehittymistä organisoiduksi toiminnaksi kartoittamalla potentiaalista toimijaverkostoa ja myöntämällä käynnistysavustuksia.

Pirkanmaan Elyn tulisi perustaa avoin toimintafoorumi vesienhoidon toimijoille samaan tapaan kuin Satavesi-ohjelma ja Pro Saaristomeri- ohjelmat toimivat osana WELHO-hanketta Länsi- ja Lounais-Suomessa.

Pirkanmaalla tulee edistää alueellista aktiivisuutta, koota yhteen ja tukea toimijaverkostoja, kannustaa vesiensuojelutyöhön sekä ylläpitää ja koordinoida aktiivista toimintaa. Satavesi-ohjelman Omat vedet paremmiksi- ohjelma on onnistuneesti etsinyt keinoja tuoda kansalaishavainnot osaksi järjestäytyntä vesienhoidollista toimintaa. Omat vedet paremmiksi-ohjelmaa kaivataan myös Pirkanmaalle.

Järviwiki- käyttöliittymän parantaminen voisi olla yksi keino systematisoida kansalaishavaintojen keräämistä.

Parkanossa 16.12.2012

Arja Pihlaja

Tämän lausunnon allekirjoittavat myös seuraavat tahot:

Parkanon kalastusalue,
Kuivasjärven kalastuskunta (tapio.kalli@gmail.com)
Kovesjärven vesien vesiensuojeluyhdistys (arpih@elisanet.fi)
Ulla Järvinen (ulla.jarvinen@kolumbus.fi)
Seppo Järvinen (sjarvinen@kolumbus.fi)

